



VIOLENȚA SEXUALĂ ȘI DE GEN împotriva refugiaților, returnaților și persoanelor deplasate intern



Extras din "Violența sexuală și de gen împotriva refugiaților, returnaților și persoanelor deplasate intern - Ghidul UNHCR de prevenire și răspuns", Mai 2003

CUPRINS:

<i>Introducere</i>	
1. Protecția refugiaților împotriva violenței sexuale și de gen	
2. Delimitări conceptuale; concepte-cheie	
3. Tipuri de violență sexuală și de gen	
4. Nivelurile producerii violenței sexuale și de gen	
5. Cauze și consecințe ale violenței sexuale și de gen	
6. Principii orientative în asistența victimelor/supraviețuitorilor	
7. Prevenirea violenței sexuale și de gen	
8. Răspunsul la violența sexuală și de gen	
9. Cadrul de acțiune	
10. Monitorizarea și evaluarea acțiunilor de prevenție și răspuns	

INTRODUCERE

“Violența sexuală și de gen este o problemă serioasă, una pe care trebuie să o contracțăm frontal. Am inițiat o serie de instrumente pentru a ajuta la prevenirea ei și pentru a asista victimele atunci când nu putem preveni producerea acestor acte. Este de datoria noastră, a tuturor celor care lucrăm cu refugiați și cu persoane deplasate intern, să folosim aceste instrumente cât mai eficient.”

Ruud Lubbers

Înaltul Comisar al Națiunilor Unite pentru Refugiați

UNHCR a publicat un prim ghid dedicat acestei problematici în 1995, intitulat “Violența sexuală și de gen: Ghid de prevenție și răspuns”. La acea vreme, a fost evident că gravitatea acestei probleme solicita o abordare atentă și consistentă, acțiuni concertate ce până atunci nu fuseseră menționate și sistematizate în publicațiile anterioare ale UNHCR. Meritul acestei publicații a fost acela de a crește receptivitatea și gradul de înțelegere a acestei grave încălcări a drepturilor fundamentale ale omului, constituind în același timp fundamentul pe care s-au dezvoltat ulterior programe de prevenție și răspuns la violența sexuală și de gen.

Din 1995 s-au acumulat o multitudine de informații și practici referitoare la responsabilitățile individuale, instituționale și naționale pentru implementarea acestui ghid și pentru asigurarea protecției persoanelor de interes pentru UNHCR: refugiați, returnați, persoane deplasate intern. De-a lungul acestor ani, atât UNHCR, alte agenții UN, organizații guvernamentale și non-guvernamentale, cât și refugiați, returnați și persoane deplasate intern au evaluat programele și activitățile sugerate de către acest ghid în contextul situațiilor de urgență. Acest proces de evaluare a culminat cu Conferința inter agenții cu privire la evaluarea prevenției și răspunsului referitoare la violența sexuală și de gen în contextul refugiului, conferință desfășurată la Geneva, în martie 2001. Participanții la această conferință au concluzionat necesitatea îmbogățirii și accentuării anumitor aspecte relatate în ghidul din 1995, care să reflecte progresele înregistrate de-a lungul anilor și să redefinească abordarea multisectorială, inter agenții, în confruntarea cu violența sexuală și gen împotriva refugiaților, returnaților și persoanelor deplasate intern.

Ultima formă, revizuită și îmbogățită a acestui ghid a fost publicată în mai 2003. Materialul de față reprezintă o sinteză a acestui ghid. Condensând o serie de informații pe problematica violenței sexuale și de gen, materialul se dorește a fi un instrument comprehensiv, adresat lucrătorilor din domeniul asistenței refugiaților, cu precădere celor din sectorul non-juridic, și anume lucrători sociali, psihologi, cadre medicale etc.

Câteva clarificări se impun, și anume referitoare la utilizarea unor concepte în conținutul materialului:

Termenul “refugiați” se folosește *in extenso*, referindu-se deopotrivă la solicitanți de azil, returnați și persoane deplasate intern, persoane care au dobândit o formă de protecție, precum și la bărbați și femei, copii și adulți.

Termenii “victime/supraviețuitori” fac referire la indivizi sau grupuri care au suferit acest tip de violențe. “Victimele” trebuie tratate cu sensibilitate și compasiune, în timp ce adresându-ne cu

termenul de “supraviețuitori” le conferim putere de integrare și depășire a traumelor. Termenul de “victimă” este asociat cu cei de slăbiciune, stigmatizare, atitudini ce trebuie evitate decâtre cei care asigură asistența sau chiar de către comunitate,

În timp ce bărbații și băieții sunt deseori victime/supraviețuitori ai violentei sexuale și de gen, statisticile confirmă că majoritatea victimelor/supraviețuitorilor sunt femei și fete. Acesta este motivul pentru care se va face referire cu precădere la persoanele de sex feminin.

Termenul de “actori” cuprinde indivizi, grupuri, organizații și instituții implicate în prevenirea și răspunsul la violența sexuală și de gen. Actorii pot fi și refugiații, populațiile locale, angajați sau voluntari ai agențiilor UN, ONG-uri, instituții guvernamentale din țara gazdă, donatori, finanțatori, precum și alți membri ai comunității internaționale.

1. Protecția refugiaților împotriva violenței sexuale și de gen

Prevenția și răspunsul la violența sexuală și de gen sunt legate în mod direct de protecția drepturilor omului. Fiecare individ, fără deosebire de rasă, culoare, sex, limbă, religie, orientare politică, origine națională sau socială, proprietate, statut social, etc este îndreptățit la respect, protecție, exercițiul drepturilor și libertăților umane fundamentale. Actele de violență sexuală și de gen violează o serie de drepturi umane fundamentale:

- Dreptul la cele mai înalte standarde realizabile de sănătate fizică și mentală;
- Dreptul la libertate împotriva torturii sau a tratamentelor inumane sau degradante;
- Dreptul la libertatea de mișcare, opinie, expresie și asociere;
- Dreptul de a accede într-o căsătorie pe baza consimțământului liber și deplin, precum și de a beneficia de drepturi egale cu partenerul, atât în timpul căsătoriei cât și la dizolvarea ei;
- Dreptul la educație, securitate socială și dezvoltare personală;
- Dreptul la participare culturală, politică și publică, accesul egal la servicii, locuri de muncă și retribuție egală pentru munca egală.

În acest sens, există câteva **instrumente internaționale semnificative** cu adresă la violența sexuală și de gen:

- *Convenția pentru eliminarea tuturor formelor de discriminare împotriva femeii* – Adunarea Generală a Națiunilor Unite, 1981
- *Declarația Națiunilor Unite pentru eliminarea violenței împotriva femeii* – Adunarea Generală a Națiunilor Unite, 1993
- *Declarația și platforma de acțiune de la Beijing*, 1995
- *Statutul Curții Internaționale de la Roma*, 1998
- *Rezoluția 1325 a Consiliului de Securitate al Națiunilor Unite*, 2000

UNHCR, agențiile umanitare și care militează pentru respectarea drepturilor omului împart cu statele membre responsabilitatea de a se asigura de respectarea acestora. Mandatul UNHCR este de a elabora strategii de protecție a refugiaților și de a identifica soluții durabile în acest sens, iar împreună cu statele membre împart responsabilitatea de a se asigura că refugiații sunt protejați de violență sexuală sau de gen. În acest sens, UNHCR definește conceptul de “protecție” ca fiind –

“toate acțiunile menite să garanteze exercițiul egal de drepturi al femeilor, bărbaților, fetelor și băieților - persoane de interes pentru UNHCR, în concordanță cu

componentele legislative relevante (legislație umanitară internațională, drepturile omului și legislația cu privire la regimul refugiaților)”.

2. Delimitări conceptuale; concepte cheie

... cel puțin o femeie din trei au fost bătute, forțate să întrețină relații sexuale sau au fost abuzate în alte moduri pe parcursul vieții;

... 2 milioane de femei sunt anual victime ale traficului de persoane transfrontalier;

... peste 90 milioane de femei și fete din Africa sunt victime ale mutilării genitale feminine;

... cel puțin 60 milioane de fete care trebuiau să se nască lipsesc din diferite populații, cele mai multe în Asia, din cauza avorturilor selective, infanticidului și a neglijării;

... recent, violul în masă a fost semnalat în Bosnia, Liberia, Cambodgia, Peru, Somalia, Uganda; peste 20 000 de femei musulmane au fost violate în timpul războiului din Bosnia;

... în 94% din așezările persoanelor deplasate intern din Sierra Leone s-au raportat incidente de tipul atacului sexual, incluzând violul, tortura și sclavia sexuală;

... între 250 000 și 500 000 femei au fost violate în timpul genocidului din Rwanda din 1994.

Violența sexuală, violența de gen, violența împotriva femeii se referă la grave încălcări ale drepturilor umane fundamentale, care perpetuează stereotipii legate de rolurile sexuale și care neagă demnitatea umană și independența individului, afectând dezvoltarea ființei umane. Reprezintă abuzul psihologic, fizic și sexual care proclamă poziția de inferioritate și subordonare a femeii și perpetuează puterea și controlul bărbaților. Violența sexuală și pe bază de gen vizează atât individul cât și grupul de indivizi și are un efect devastator asupra vieții victimelor, de cele mai multe ori femei și fete.

În același timp, concentrarea numai pe populația de sex feminin (ca și categorie vulnerabilă) în abordarea violenței sexuale și de gen tinde să plaseze responsabilitatea prevenției și răspunsului asupra victimelor/supraviețuitorilor acestui tip de agresiune, de aceea un plan de prevenție și răspuns trebuie să se focalizeze în egală măsură pe rolurile și nevoile femeilor dar și ale bărbaților, precum și pe modalitățile prin care aceștia pot fi abilitați în procesul de schimbare.

Concepte cheie în înțelegerea și definirea violenței sexuale și de gen:

➤ **Sex** – caracteristici biologice și fiziologice ale bărbaților și femeilor; sunt congenitale iar diferențele dintre sexe sunt limitate la funcțiile fiziologice de reproducere;

➤ **Gen** – caracteristici sociale construite pe baza a diferiți factori, cum ar fi vârsta, religia, originea etnică și socială. Ele diferă de la o cultură la alta și definesc statutul, rolul, responsabilitatea socială, relațiile de putere dintre membrii oricărei societăți sau culturi. Genul se învață, se dobândește prin socializare și prin urmare se poate schimba; acesta are tendința de a evolua pe direcția de a răspunde schimbărilor din mediul social, politic și cultural;

➤ **Violență** – ca mijloc de control și opresiune de natură emoțională, psihologică, fizică, sexuală, socială. În timp ce agresivitatea este o tendință înnăscută, violența se învață;

➤ **Abuz** – uzul inadecvat de putere prin care autorul deține controlul sau anumite avantaje asupra abuzatului;

➤ **Coerciție** – forțare sau tentativa de forțare împotriva consimțământului persoanei, uzându-se de amenințare, insistență, manipulare, norme culturale sau putere economică;

➤ **Agresor** - persoană, grup, instituție care exercită abuzul de putere. Este un mit că violența sexuală și de gen este înfăptuită de străini – cele mai multe acte de acest tip sunt înfăptuite de persoane cunoscute, iar multe incidente violente sunt premeditate și planificate în avans. Statul și

instituțiile acestuia devin agenți de persecuție atunci când nu schimbă sau nu previn practicile discriminatorii ce conduc la producerea violenței sexuale și de gen. Agresori/agenți de persecuție pot fi, de asemenea, partenerii intimi, membri ai familiei, rude apropiate și prieteni, membri influenți ai comunității. Prin practicile discriminatorii în furnizarea de servicii, chiar și forțele de securitate și soldați, forțe de menținere a păcii, lucrători comunitari pot deveni agresori.

3. Tipuri de violență sexuală și de gen

Iată cele mai comune tipuri de violență sexuală și de gen. Lista nu este exhaustivă, și trebuie menționat că de cele mai multe ori, două sau mai multe tipuri de violență se pot produce în același timp. Categoriile sunt, după cum urmează:

- **Violența sexuală;**
- **Violența fizică;**
- **Violența emoțională și psihologică;**
- **Practici tradiționale dureroase;**
- **Violența socio-economică.**

3.1. VIOLENȚA SEXUALĂ

<i>Tipul actului</i>	<i>Descriere/exemple</i>	<i>Poate fi înlăptuită de către:</i>
Viol, viol conjugal	Invadarea oricărei părți a corpului victimei de către agresor cu un organ sexual, sau a orificiilor genitale și anale ale victimelor cu orice obiect sau altă parte a corpului prin forțare, amenințare, coerciție, profitând de un mediu coercitiv sau împotriva unei persoane incapabile de a-și da consimțământul	Orice persoană aflată într-o poziție de putere, de autoritate sau control, incluzând soțul, partenerul intim sau îngrijitorul
Abuz sexual asupra copilului, incest	Orice act prin care copilul este folosit pentru obținerea plăcerii sexuale	De obicei de către o persoană în care copilul are încredere – părinte, membru al familiei, străin, vârstnic, cadru didactic, îngrijitor, etc
Sodomizare forțată și viol anal	Intromisiune anală forțată, de obicei un bărbat asupra altuia sau bărbat-femeie	Orice persoană aflată într-o poziție de putere, de autoritate sau control
Tentativă de viol și de sodomizare	Tentativa de intromisiune forțată/prin coerciție, fără penetrare	Orice persoană aflată într-o poziție de putere, de autoritate sau control
Abuz sexual	Orice contact sau amenințare de intromisiune cu caracter sexual, incluzând atingeri nepotrivite, forțate	Orice persoană aflată într-o poziție de putere, de autoritate sau control, membri ai familiei, ai comunității, colegi, supervizori, străini
Exploatare sexuală	Orice abuz de natură sexuală, împotriva unei persoane aflate într-o poziție de vulnerabilitate, de pe poziții inegale de putere sau prin abuz de încredere. Este unul din scopurile traficului de persoane (mariaj forțat, sarcină forțată, angajarea forțată în pornografie sau prostituție, șantaj sexual, scalvie sexuală)	Orice persoană aflată într-o poziție de putere, de autoritate sau control, incluzând lucrători umanitari, soldați/forțe de ordine, rețele de traficanti
Harțuire sexuală	Orice avans inadecvat cu tentă sexuală, solicitarea de servicii sexuale, insinuări care interferează cu munca în scopul condiționării obținerii unor avantaje sau pentru intimidare	Angajatori, colegi sau orice altă persoană aflată într-o poziție de superioritate
Violența	Crime împotriva umanității de natură sexuală, incluzând	De cele mai multe ori săvârșit,

sexuală ca instrument de război și de tortură	violul, sclavia sexuală, avorturi și sterilizare forțată, naștere și sarcină forțată. Violența sexuală ca instrument de tortură este definit ca orice act sau amenințare de natură sexuală prin care este cauzată durere sau suferință severă de natură mentală sau fizică, folosită pentru obținerea de informații, de confesiuni sau pedepsire a victimei ori a unei terțe persoane, intimidarea în același scop, utilizând de aceleași instrumente	sanționat și ordonat de către forțe militare, de poliție, grupări armate sau alte părți aflate în conflict
--	---	--

3.2. VIOLENȚA FIZICĂ

<i>Tipul actului</i>	<i>Descriere/exemple</i>	<i>Poate fi înlăptuită de către:</i>
Atac fizic	Lovituri, pumni, mușcături, arsuri, mutilare, ucidere, cu sau fără arme, de cele mai multe ori folosită în combinație cu alte forme de violență sexuală sau de gen	Partener marital, intim, membru al familiei, prieten, străin, orice persoană aflată într-o poziție de putere, membri ai părților aflate în conflict
Trafic de persoane, sclavie	Vânzarea și traficul de ființe umane în scopul practicării forțate a sexului și a muncii sau a unor servicii, sclavie sau practici similare sclaviei, înlăturarea unor organe	Orice persoană aflată într-o poziție de putere

3.3. VIOLENȚA EMOȚIONALĂ ȘI PSIHOLAGICĂ

<i>Tipul actului</i>	<i>Descriere/exemple</i>	<i>Poate fi înlăptuită de către:</i>
Abuz psihologic și umilire	Abuzul verbal non-sexual care insultă, degradează, implică victimele în activități cu caracter umilitor, în public sau privat, inclusiv negarea nevoilor financiare minime pentru supraviețuire	Orice persoană aflată într-o poziție de putere, de cele mai multe ori săvârșit de către parteneri maritali, intimi, membri ai familiei aflați în poziție de autoritate
Sechestrare	Izolarea unei persoane de familie, prieteni, restricționarea mișcării, deprivarea de libertate sau interzicerea dreptului de liberă mișcare, deplasare	Orice persoană aflată într-o poziție de putere, de cele mai multe ori săvârșit de către parteneri maritali, intimi, membri ai familiei aflați în poziție de autoritate

3.4. PRACTICI TRADIȚIONALE DUREROASE

<i>Tipul actului</i>	<i>Descriere/exemple</i>	<i>Poate fi înlăptuită de către:</i>
Mutilare genitală feminină (FGM)	Tăierea, împungerea, coaserea unor organe genitale în scopuri non-medicale, la vârste fragede, din considerente culturale, de cele mai multe ori făcută în mod repetat de-a lungul vieții (ex: după naștere sau după ce femeia/fata a fost victima unui atac sexual)	Practicieni tradiționali, sprijiniți de către membrii familiei, grupuri religioase, întreaga comunitate sau unele state
Mariaje premature	Căsătorii aranjate, sub vârsta legală a capacității de exercițiu - contactele sexuale devin astfel violuri, atâta timp cât fetele nu își dau consimțământul la această căsătorie	Părinți, comunități sau stat
Căsătorii forțate	Căsătorii aranjate împotriva dorinței victimei, cu plata de obicei a unei sume de bani; în caz de refuz apărând consecințe violente și abuzive	Părinți, membri ai familiei
Ucidere de onoare și schilodire	Mutilarea sau uciderea unei femei sau fete ca pedeapsă pentru acte considerate inadecvate pentru genul lor și despre care se crede că aduc rușine familiei (ex: turnarea de acid pe fața tinerei femei pentru că a făcut familia de răs încercând să se căsătorească cu altcineva decât cel ales de către familia acesteia) sau pentru prezervarea onoarei familiei (ex: ca o răscumparare pentru o ofensa comisă de un membru masculin al familiei)	Părinți, membri ai familiei, membri ai comunității
Infanticid	Uciderea, deprivarea de hrană și/sau neglijarea copiilor de	Părinți, membri ai familiei

și/sau neglijare	sex feminin pentru că ele sunt considerate a fi mai puțin "valoroase" în societate decât copiii de sex masculin	
Negarea dreptului femeii la educație	Interzicerea accesului fetelor/femeilor la frecventarea școlii, întreruperea școlarizării - nivel minimal, de bază, de instruire	Părinți, membri ai familiei, membri ai comunității, unele state

3.5. VIOLENȚA SOCIO-ECONOMICĂ

Tipul actului	Descriere/exemple	Poate fi înlăptuită de către:
Discriminare și/sau negare a accesului la unele servicii, oportunități	Excluderea, negarea accesului la educație, servicii de sănătate, munca neremunerată, negarea dreptului de proprietate	Membri ai familiei, ai societății, instituții și organizații, actori guvernamentali
Marginalizare și excludere socială, ostracizare, bazate pe orientarea sexuală	Negarea accesului la servicii, beneficii sociale sau la exercițiul drepturilor fundamentale – civile, sociale, politice, culturale. Condamnări penale, practici discriminatorii, ostilitate publică sau privată împotriva: homosexualilor, transexualilor sau travestiților	Membri ai familiei, ai societății, instituții și organizații, actori guvernamentali
Practici juridice obstructive	Negarea accesului la exercițiul drepturilor civile, sociale, economice, culturale și politice, în mod deosebit femeilor	Familie, comunitate, instituții, stat

4. Nivelurile producerii violenței sexuale și de gen

Violența sexuală și de gen se întâlnește oriunde, oricând; este folosită ca armă de război dar perpetuată și în presupusa siguranță a mediului familial. De la individ, familie, comunitate, până la societate, sisteme legislative și structuri ce guvernează societatea, există diferite moduri de reacție la aceste tipuri de violență:

➤ **La nivel individual**, gradul de cunoștințe, siguranța personală, accesul la resurse, servicii, beneficii sociale, istoriile personale și atitudini/convingeri cu privire la gen pot determina ca o persoană să devină sau nu o victimă/supraviețuitor al violenței sexuale și de gen sau un agresor de această factură;

➤ **Nivelul relațiilor interumane** reprezintă contextul imediat în care se poate produce abuzul: între indivizi, chiar în sânul familiei. De la acest nivel încep să se contureze inegalitățile de putere care articulează pozițiile de subordonare și de privilegiu;

➤ **Comunitatea** semnifică dinamica dintre/în rândul oamenilor care sunt influențați de socializarea asigurată de structurile locale, școli, instituții de sănătate, grupuri informale și colective de muncă. În cazul refugiaților, această comunitate este reprezentată de campurile sau centrele de cazare unde accesul la servicii poate avea un impact direct sau indirect asupra producerii violenței sexuale sau de gen;

➤ **Societatea** reprezintă normele sociale și culturale cu privire la rolurile de gen, atitudinile întâlnite printre copii, femei și bărbați, cadrul legal și politic ce guvernează comportamentul, precum și atitudinile față de folosirea violenței ca mod de rezolvare a conflictelor.

Intervenția în prevenirea și răspunsul la violența sexuală și de gen trebuie să fie orientată asupra tuturor acestor niveluri, deoarece orice schimbare de model de comportament și de atitudine la unul din aceste niveluri le afectează și pe celelalte.

Violența sexuală și de gen și ciclul refugiuului

O altă perspectivă asupra localizării în timp și spațiu a producerii violenței sexuale și de gen este oferită de studierea producerii violenței de-a lungul ciclului refugiuului. **În timpul conflictelor armate, structurile sociale sunt dezmembrate.** Femeile și copiii sunt expuși unor riscuri crescute când părăsesc locuințele/țara, dar și în țara de azil. Adesea membrii familiei sunt dispersați în timpul plecării, călătoriei, lăsând copiii despărțiți de familie sau femeile singurele responsabile pentru securitatea familiei sau a gospodăriei.

Iată cele cinci **etape** ale situației de refugiu și tipurile de violență sexuală și de gen care pot apărea în aceste împrejurări:

- **În timpul conflictului, înaintea plecării** - abuz din partea celor care controlează puterea, schimbul în natură (pe bază de sex, viol), răpire de către membri ai părților în conflict, incluzând forțele de securitate, violuri în masă urmate de sarcini nedorite;
- **În timpul refugiuului/călătoriei** - atacuri sexuale din partea bandiților, a gărzilor de la frontiere, pirați, capturarea pentru traficare, schimburi cu sclavi;
- **În țara de azil** - abuz sexual, coerciție, șantaj din partea reprezentanților autorității sau a îngrijitorilor copiilor separați, violența domestică, solicitarea de favori sexuale în schimbul apei, alimentelor sau altor bunuri, reluarea practicilor tradiționale dureroase;
- **În timpul repatrierii** - asemănătoare celor menționate în faza refugiuului/călătoriei;
- **În timpul reintegrării** - abuz sexual împotriva returnaților ca o formă de răzbunare, șantaj sexual în schimbul regularizării statutului legal, excluderea din procesul de luare a deciziilor, interzicerea accesului la resurse, la documente de identitate, interzicerea dreptului de redobândire și folosire a proprietății.

Violența sexuală și de gen de-a lungul vieții

O altă perspectivă asupra producerii violenței sexuale și de gen este oferită de studierea acestui fenomen în mod transversal, de-a lungul vieții. Iată aceste cicluri și tipurile de violență specifice întâlnite de-a lungul acestor etape:

- **Înainte de naștere** - avorturi selective, bătăi suferite de mamă în timpul sarcinii, sarcină forțată;
- **În copilărie** - infanticid al copiilor de sex feminin, abuz psihologic și fizic, acces redus la hrană și îngrijire medicală;
- **În timpul pubertății și adolescenței** - căsătorii premature, mutilare genitală, abuz sexual din partea membrilor familiei sau a persoanelor străine, acces discriminatoriu la hrană, la îngrijiri/servicii medicale și la educație, viol la locul de muncă, hărțuire sexuală, căsătorii aranjate, traficare;
- **La vârsta reproductivă** - abuz psihologic, fizic și sexual din partea partenerilor intimi și a rudelor, sarcină forțată, abuz și hărțuire sexuală la locul de muncă, viol, abuzarea văduvelor, incluzând deprivarea de proprietate, practici sexuale de curățare/purificare;
- **La vârsta a treia** - abuzarea văduvelor, incluzând deprivarea de proprietate, acuzații de vrăjitorie, abuz fizic și psihologic din partea membrilor mai tineri ai familiei, acces discriminatoriu la hrană și îngrijiri medicale.

5. Cauze și consecințe ale violenței sexuale și de gen

CAUZE → Acțiuni de prevenție
CONSECINȚE → Acțiuni de răspuns

Înțelegerea cauzalității producerii violenței sexuale și de gen este o sursă pentru dezvoltarea unor planuri de acțiune pentru prevenirea acestui fenomen. **Cauzele acestui fenomen se regăsesc în atitudinea și practicile societății cu privire la discriminarea pe motive de gen, care plasează femeile într-o poziție de subordonare față de bărbați.** Lipsa valorizării femeii din punct de vedere social și economic precum și a muncii acesteia, acceptarea rolurilor specifice genurilor perpetuează și întăresc prezumția că bărbații dețin puterea de decizie și de control asupra femeilor. Prin acte de violență sexuală și de gen, săvârșite la nivel individual sau de grup, agenții de persecuție tind să își mențină privilegiile, puterea și controlul asupra celorlalți. Identitatea și rolul de gen sunt determinate de sex, vârstă, condiție socio-economică, origine etnică, naționalitate și religie. Relațiile dintre femei și bărbați, dintre femei precum și dintre bărbați sunt marcate de diferite nivele de autoritate și de putere care mențin privilegiile și subordonarea dintre membrii unei societăți. Dezacordul sau lipsa de receptivitate față de drepturile omului, față de egalitatea de gen, democrație și mijloace non-violente de rezolvare a conflictelor contribuie la perpetuarea acestor inegalități.

O persoană poate deveni victimă sau chiar agresor în contextul existenței/apariției următoarelor tipuri de riscuri:

- ▶ **Riscuri la nivel individual** - lipsa de securitate, dependența, dizabilitățile fizice și mentale, lipsa alternativelor în adaptarea la schimbările socio-economice de status, abuzul de alcool, droguri, trauma psihologică și stresul conflictului, al refugiului, al deplasării interne, ignoranța, lipsa de cunoștințe asupra drepturilor individuale fundamentale statuate de organismele naționale și internaționale;
- ▶ **Riscuri la nivelul normelor sociale și culturale** - credințe și practici culturale și tradiționale discriminatorii, credințe religioase;
- ▶ **Cadru legal și practici în țara gazdă și/sau în țara de origine** - lipsa de protecție a drepturilor femeii și copilului împotriva violenței sexuale și de gen, lipsa de încredere în autoritățile statului, aplicarea de legi tradiționale și practici care favorizează discriminarea, lipsa de interes pentru acest subiect, practici discriminatorii în administrarea justiției, neraportarea incidentelor de violență sexuală și de gen și lipsa de încredere în administrarea justițiară, lipsa interesului de a pune sub acuzare toate cazurile raportate de acest tip de violență, numărul mic de condamnări obținute în proporție cu numărul de raportări de violență sexuală și de gen, inaccesibilitatea poliției și a instanțelor din cauza poziționării campurilor de refugiați, absența femeilor din corpul ofițerilor de justiție, lipsa resurselor administrative și a echipamentului instanțelor locale și a forțelor de securitate, legi sau practici în administrarea justiției care sprijină diferențele de gen;
- ▶ **Război și conflicte armate** - distrugerea structurilor sociale, exercitarea puterii politice și de control asupra comunităților, diferențele etice, discriminarea socio-economică;
- ▶ **Situații de refugiu, returnare și deplasare internă** - colapsul structurilor familiale și sociale de suport, locații cu rată înaltă de criminalitate, campuri supraaglomerate, adăposturi și gospodării comune, ansamblul de servicii, facilități și accesul la acestea, lideri masculini predominanți în comunități, lipsa hranei, a combustibilului, a veniturilor și a posibilității de retribuție pentru munca

desfășurată, lipsa protecției din partea forțelor de poliție, lipsa reprezentanților UNHCR/ONG-urilor în campurile de refugiați, lipsa documentelor de identitate și neînregistrarea persoanelor, populații locale ostile - refugiații fiind considerați ca privilegiați din punct de vedere material.

Victimele/supraviețuitorii violenței sexuale și de gen se află într-un mare risc de afecțiuni severe ale sănătății și planului psiho-social, uneori chiar în risc de deces, chiar în absența atacului fizic. Potențialele traume psiho-emoționale care evoluează pe termen lung nu trebuie subestimate.

Înțelegerea potențialelor consecințe ale violenței sexuale și de gen vor ajuta actorii implicați să dezvolte strategii adecvate de răspuns la aceste efecte și să prevină agravările sau înrăutățirea unor stări.

Consecințe:

a) La nivelul sănătății

La acest nivel apar consecințe **letale** (omucidere, suicid, mortalitate maternă, mortalitate infantilă și cauzată de SIDA) sau consecințe **non letale**, și anume:

- **fizice acute** - răni, șocuri, boli, infecții;
- **fizice cronice** - dizabilități, probleme somatice, infecții cronice, dureri cronice, probleme gastrointestinale, tulburări de apetit și hrănire, de somn, abuz de droguri și/sau alcool);
- **reproductive** - avorturi spontane, sarcini nedorite, avorturi nesterile, boli cu transmisie sexuală inclusiv HIV/SIDA, tulburări de menstruație, complicații în timpul sarcinii, afecțiuni ginecologice, tulburări ale funcțiilor sexuale.

b) La nivel psiho-social

Este de menționat că multe societăți blamează victimele/supraviețuitorii violenței sexuale și de gen. Marginalizarea și excluderea socială cauzează afecțiuni ulterioare, incluzând rușinea, sentimentul de ură de sine și depresie. Ca rezultat al stigmatizării sociale, cele mai multe victime/supraviețuitori ai violenței sexuale și de gen nu raportează aceste incidente. Apar două categorii de consecințe în acest plan, atât de greu sesizabil și care se remediază în timp și cu eforturi considerabile:

- **consecințe emoționale și psihologice** - sindrom de stres post-traumatic, depresie, anxietate, teamă, furie, rușine, insecuritate, ură de sine, boală psihică, gânduri și comportament de suicid;
- **consecințe sociale** - blamarea victimei/supraviețuitorului, pierderea rolului/funcțiilor în societate, stigmatizare socială, respingere socială și izolare, feminizarea sărăciei, acutizarea inegalităților de gen.

c) Cadru legal / justiție

Dacă legislația națională nu prevede protecție adecvată împotriva violenței sexuale sau de gen, sau dacă practicile în organismele legale și juridice sunt discriminatorii, acest tip de violență poate fi perpetuată prin lipsa pericolului de pedeapsă penală. Atitudinile comunității de blamare a victimelor/supraviețuitorilor violenței sexuale și de gen se reflectă adesea la nivelul instanțelor de judecată. Multe raportări/plângeri ale acestor incidente sunt respinse sau agresorii primesc pedepse ușoare. În unele țări, pedeapsa pentru infractorii care săvârșesc acte de violență sexuală și de gen constituie altă violare a drepturilor și libertăților victimei/supraviețuitorului și anume căsătoria forțată cu agresorul. Astfel, în plan psihologic, victima este din nou agresată, prin faptul că agresorul este tratat ca și nevinovat.

d) Siguranță / securitate

Victima/supraviețuitorul se simte nesigur, amenințat, temător, neprotejat, și în fața riscului de a fi agresat din nou. Un alt aspect ce ține de contextul securității este acela că, în lucrul cu incidentele

de trafic de persoane, poliția și forțele de securitate pot intra în aceste rețele. De asemenea, dacă poliția sau forțele de securitate nu sunt receptive la suferința victimei și la nevoia de îngrijire, demnitate și respect, trauma se poate adânci din cauza amânării acordării asistenței.

5. Principii orientative în asistența victimelor/supraviețuitorilor

Violența sexuală și de gen este o problemă care afectează indivizi, comunități și instituții. **Data fiind complexitatea ei, acest tip de violență este abordată cel mai eficient în momentul în care mai multe sectoare, organizații și discipline conlucrează în identificarea și conceperea unor strategii care să poată contracara această violare a drepturilor fundamentale ale omului.** Toți actorii implicați în dezvoltarea acestor strategii trebuie să agreeze în comun asupra unui set de principii orientative și să conștientizeze că violența sexuală și de gen este o gravă încălcare a drepturilor fundamentale ale omului.

La nivel de programe de asistență a refugiaților câteva principii trebuie să orienteze conceperea și implementarea acestora:

- Implicarea comunității de refugiați, îndeosebi în procesul de luare a deciziilor;
- Asigurarea unei participări echilibrate a bărbaților și femeilor, fetelor și băieților în planificarea, implementarea, monitorizarea și evaluarea programelor ce le sunt destinate;
- Asigurarea unei coordonări multisectoriale a acțiunilor tuturor actorilor implicați;
- Asigurarea unor evidențe scrise, înregistrări de date, planificare de activități.

La nivel individual, următorul set de **principii** trebuie să fie luate în considerare:

- Asigurarea securității victimelor/supraviețuitorilor violenței sexuale și de gen, precum și a familiilor acestora;
- Respectarea confidențialității asupra persoanelor afectate și a familiilor lor – de aici derivă câteva reguli de intervievare, după cum urmează:
 - implicarea translatorilor/interpreților din afara comunității;
 - desfășurarea interviurilor în spații sigure, private, cu translator de același sex cu persoana intervievată;
 - ascultare activă, obiectivitate și răbdare în obținerea informațiilor, îndeosebi cele legate de incidente de tipul violențelor sexuale și de gen;
 - formularea de întrebări relevante;
 - evitarea reluării istoriei traumei în interviuri repetate;
 - referirea victimelor violenței sexuale și de gen unor actori sociali relevanți;
 - obținerea acordului cu privire la prezența sau absența partenerului la interviu.
- Dacă victima violenței sexuale și de gen este un copil, principiul interesului superior al copilului trebuie să primeze;
- Non-discriminare.

La nivel multisectorial – fundamentul acestei abordări este protecția internațională care își propune ca refugiații să fie protejați adecvat și să beneficieze de exercitarea drepturilor. Implicarea comunității este esențială în conceperea, planificarea și implementarea programelor (cu implicarea membrilor comunității în prevenția și răspunsul la violența sexuală și de gen). Există apoi principii și norme operaționale asupra cărora toți actorii implicați trebuie să convină, asigurându-se astfel o

funcție de coordonare. Nu trebuie uitat că pot exista mulți actori a căror contribuție poate fi utilă și ale căror roluri trebuie definite. Prevenția și răspunsul la violența sexuală și de gen implică acțiuni derulate de diferiți actori relevanți, cei mai mulți reprezentând unul sau mai multe din aceste sectoare: staff medical, psiho-social, de securitate și juridic.

6. Prevenirea violenței sexuale și de gen

CAUZE → PREVENȚIE

Numai prin identificarea factorilor ce contribuie sau influențează tipul și dimensiunea violenței sexuale și de gen putem dezvolta strategii adecvate și eficiente.

Activitățile de prevenție trebuie orientate pe potențialii agresori, potențialii supraviețuitori și pe cei care îi asistă pe toți aceștia. Având drept țintă populația de refugiați, aceștia trebuie implicați în conceperea, implementarea și evaluarea acestor strategii. Strategiile eficiente de prevenție vor include acțiuni care se concentrează pe următoarele **scopuri**:

Scopuri în prevenția violenței sexuale și de gen

1. Transformarea normelor culturale, cu accent pe abilitarea și încurajarea femeilor și fetelor. Aceste acțiuni se desfășoară la următoarele *niveluri*:

- la nivelul *cunoștințelor* (înțelegerea drepturilor omului, valorizarea sarcinilor reproductive și a muncii casnice, acceptarea unor alternative la rolurile de gen, folosirea unor metode non-violente pentru exprimarea furiei și frustrării);
- la nivelul *atitudinilor comunității* (prin respectarea fiecărei contribuții individuale în cadrul comunității, implicarea tuturor în procesul de luare a deciziilor, suport pentru victimele/supraviețuitorii violenței sexuale și de gen, condamnarea celor care abuzează de putere);
- la nivel de *comportament* (atitudini și comportamente non-discriminatorii, rezolvarea non-violentă a problemelor, raportarea incidentelor de violență sexuală și de gen, denunțarea atât a agresorilor cât și a actului de agresiune și sprijinirea victimelor/supraviețuitorilor).

Strategii de transformare a normelor culturale:

- inițierea unor campanii de informare, educare și comunicare;
- constituirea unor rețele de voluntari și a unor rețele de actori sociali;
- asigurarea unei proporții echilibrate în prezența femeilor și a bărbaților în structurile, comitetele de conducere și în procesul de luare a deciziilor;
- abilitarea femeilor;
- implicarea bărbaților, a copiilor și a tineretului.

2. Reconstruirea familiei și a sistemelor de suport comunitar

Este știut că atunci când refugiații își părăsesc căminele, sistemele tradiționale, clasice de suport, atât familial cât și comunitar se prăbușesc. Rolurile sociale se inversează, se alterează.

Comunitatea, care odinioară impunea standardele și modelele de comportament social și moral este slăbită sau chiar distrusă. Aceste schimbări reprezintă factori de risc pentru producerea violenței sexuale și de gen.

În acest context, iată două **strategii** importante în scopul reconstruirii familiei și al comunității:

- dezvoltarea de programe sociale și recreaționale;
- încurajarea activităților religioase și spirituale.

3. Crearea tuturor condițiilor pentru îmbunătățirea sistemului de responsabilități

În timpul analizării situației trebuie identificate relațiile de putere din cadrul comunității de refugiați și din rândul celor care acordă asistență refugiaților. Persoanele ce dețin putere pot fi potențiali agresori.

În acest sens există două **strategii** de urmat:

- Creșterea receptivității în rândul staff-ului organizațiilor prin training-uri regulate;
- Armonizarea cu standardele de responsabilități și codul de conduită pentru lucrătorii comunitari;

4. Asigurarea unor servicii si facilități în campurile și centrele de cazare astfel încât nevoile de bază să fie acoperite și să prevină producerea incidentelor de violență sexuală și de gen.

Strategiile pentru atingerea acestui scop în prevenția violenței sexuale și de gen sunt următoarele:

- Înregistrarea tuturor refugiaților;
- Informarea refugiaților cu privire la drepturile, privilegiile și beneficiile la care pot avea acces;
- Implicarea comunității de refugiați în planificarea, conceperea și implementarea activităților de prevenție a violenței sexuale și de gen;
- Implicarea echilibrată pe considerente de gen în sistemul de distribuție a hranei și a produselor non-alimentare;
- Implementarea unor programe de sănătatea reproducerii;
- Implementarea unor programe pentru prezervarea siguranței și securității;
- Receptivitate față de populația gazdă;
- Abordarea chestiunilor de gen în planificarea și implementarea tuturor programelor de asistență a refugiaților.

5. Încercarea de influențare a sistemelor legal formale si tradiționale

O primă condiție în abordarea acestui scop este familiarizarea cu sistemele legale formale și tradiționale ale țării gazdă dar și ale țării de origine, mai exact dacă există legislație împotriva discriminării pe bază de gen și a violențelor sexuale. Aceste prevederi legale pot fi perfectate.

Strategiile sunt, după cum urmează:

- Educarea acelor instanțe tradiționale asupra drepturilor umane fundamentale;
- Activități de training și lobby adresate sistemului național de justiție;
- Întărirea legislației și politicilor naționale care protejează drepturile omului;
- Pledare pentru înăsprirea pedepselor pentru agresori.

6. Monitorizarea și înregistrarea incidentelor de violență sexuală și de gen

Dacă aceste incidente se produc, monitorizarea acestora este responsabilitatea tuturor actorilor implicați, din toate sectoarele - medical, social, juridic, securitate. Datele trebuie compilate și analizate în comun. În același timp trebuie analizate și mecanismele de prevenție uzate, și cele care trebuie dezvoltate în continuare.

Prin monitorizarea adecvată și profundă a incidentelor de violență sexuală și de gen se poate evalua succesul unor strategii de prevenție și se pot elabora analize comparative.

7. Răspunsul la violența sexuală și de gen

CONSECINȚE → RĂSPUNS

Membrii comunității trebuie să știe cum și unde să raporteze incidentele de violență sexuală și de gen. De asemenea, comunitatea trebuie să fie susținută pentru a stabili mijloacele de suport a victimelor/supraviețuitorilor acestor agresiuni.

Corelate cu cele patru categorii de consecințe (sănătate, psiho-social, siguranță/securitate și cadru legal/justiție), **activitățile de răspuns trebuie să se concentreze pe aceste patru arii, prin următoarele acțiuni:**

- **Dezvoltarea activităților de educare și de creștere a receptivității comunității**
Lansarea unor campanii de informare a publicului larg cu privire la violența sexuală și de gen.
- **Stabilirea unor mecanisme de monitorizare și raportare a violenței sexuale și de gen**
Un sistem transparent de orientare trebuie stabilit în fiecare locație unde există refugiați, astfel încât aceștia să fie informați asupra serviciilor disponibile, la care să apeleze în timp util.
- **Abilitarea comunității de refugiați pentru a răspunde acestui fenomen**
Lucrul cu comunitatea este esențial în dezvoltarea unor strategii efective și eficiente de răspuns.
- **Dezvoltarea unui sistem de servicii care să răspundă nevoilor medicale/de sănătate ale victimelor/supraviețuitorilor**
Asigurarea de îngrijiri medicale, orientare către servicii specializate accesibile.
- **Dezvoltarea unui sistem de servicii care să răspundă nevoilor psiho-sociale ale victimelor/supraviețuitorilor**
Relația cu victimele/supraviețuitorii violenței sexuale și de gen trebuie să se bazeze pe empatie și receptivitate.
- **Dezvoltarea unui sistem de servicii care să răspundă nevoilor de siguranță/securitate a victimelor/supraviețuitorilor**
Ulterior agresiunii, victimele/supraviețuitorii trebuie să beneficieze de maximum de securitate, iar comunitatea trebuie să fie principalul actor în garantarea unui spațiu sigur.
- **Stabilirea unui răspuns la nivelul cadrului juridic/legal**
Stabilirea unei metodologii în colaborare cu autoritățile locale astfel încât victimele/supraviețuitorii care necesită asistență juridică pentru denunțarea agresiunii să o poată face în timp util.
- **Identificarea rolurilor și responsabilităților altor potențiali actori**

Personalul din teritoriu, din programele de asistență și personalul managerial pot juca un rol crucial în răspunsul la violențele sexuale și de gen.

► **Dezvoltarea unui plan de lucru/asistență cu agresorii**

Drepturile umane ale agresorilor, incluzând propria lor siguranță, trebuie respectate.

8. Cadrul de acțiune

Programele de succes pe prevenția și răspunsul la violența sexuală și de gen sunt acelea care au fost concepute în urma consultărilor cu comunitățile de refugiați, în special cu femeile și fetele, și care sunt bazate pe colaborarea multi-sectorială și inter agenții.

Unii din pașii ce trebuie urmați în dezvoltarea unui cadru de acțiune trebuie făcuți simultan, alții după ce s-au implementat strategii de prevenție și monitorizare. Acești pași sunt, după cum urmează:

1. **Identificarea și implicarea actorilor relevanți** – aceștia fiind lideri ai comunității de refugiați, atât femei cât și bărbați, indivizi și grupuri influente în comunitate, reprezentanți ai autorităților locale, ai serviciilor medicale, agenții de servicii comunitare, ONG-uri naționale și internaționale, juriști abilitați în domeniu, agenții UN. Aceștia trebuie reuniți într-o întâlnire de lucru, care să cuprindă: training și lobby pe problematica drepturilor omului, violență sexuală și de gen, protecție, precum și prezentarea tuturor serviciilor disponibile. De asemenea, se stabilește agenția/instituția coordonatoare și planul de acțiune pentru strângerea informațiilor, analizarea situației și viitoarele întâlniri pentru planificarea strategiilor de prevenție și răspuns.
2. **Înțelegerea tuturor fațetelor acestui fenomen și agrearea asupra scopului acțiunilor comune ale actorilor implicați** - cunoașterea terminologiei și a fenomenului permite o colectare riguroasă de informații precum și analiza comparativă la nivel internațional, valorificând astfel date valoroase în planificarea și dezvoltarea unor programe poate nerealizabile până în prezent.
3. **Analizarea situației** - de la care se pornește presupune definirea problemelor, a nevoilor, a resurselor, și a scopurilor și obiectivelor specifice, a activităților și rezultatelor așteptate. În funcție de resursele și experiența disponibilă, metodele de strângere a informațiilor pot include: interviuri individuale, vizite în teritoriu, întâlniri de coordonare, focus grupuri, observații, revizuirea și completarea informațiilor deja existente. Informațiile pot fi, de asemenea, colectate de la o varietate de surse: comunitatea de refugiați, agențiile umanitare, UNHCR și alte agenții UN, instituții guvernamentale ale țării gazdă, ONG-uri naționale și experți.
4. **Acordul asupra unui set de principii orientative la nivelul programelor dar și al individului** – vezi Capitolul 6: *“Principii orientative în asistența victimelor/supraviețuitorilor”*
5. **Definirea rolurilor și a responsabilităților pentru toți cei implicați** – este de menționat că, în domeniul asistenței refugiaților, rolul coordonator revine UNHCR.

6. **Stabilirea modalităților de monitorizare și evaluare** – monitorizarea continuă asigură că acțiunile de prevenție și răspuns se derulează corespunzător, în timp ce evaluările periodice pun în evidență impactul strategiilor de prevenție și răspuns. Acest plan de acțiune trebuie să includă și resursele financiare și umane ale monitorizării și evaluărilor.
7. **Crearea unor mecanisme de raportare și coordonare prin stabilirea și revizuirea continuă a metodelor de raportare în rândul și între diferiții actori implicați** – un sistem comun de raportare și coordonare permite înregistrarea unor date exacte, transparentă, permițând actorilor implicați să măsoare gradul de realizare a obiectivelor, schimbările intervenite, precum și impactul protecției.
8. **Stabilirea unor strategii de menținere a securității și echilibrului staff-ului implicat în asistența victimelor/supraviețuitorilor violenței sexuale și de gen** – cei implicați în asistența directă a victimelor/supraviețuitorilor violențelor sexuale și de gen (consilieri sociali, juridici) trebuie să fie conștienți de expunerea la unele riscuri – lipsa măsurilor de securitate (orice susținător al victimei/supraviețuitorului poate deveni, la rândul său, o țintă a agresiunii) precum și riscul unor potențiale efecte nocive ale reproiectării traumei persoanei asistate (“traumă secundară”).

9. Monitorizarea și evaluarea acțiunilor de prevenție și răspuns

Scopurile activităților de monitorizare și evaluare sunt următoarele:

- *Mecanisme comprehensive de monitorizare și evaluare* (ajută actorii implicați să determine impactul activităților de protecție și răspuns, evaluează calitatea acestor acțiuni, identifică bune practici, încurajează spiritul de echipă)
- *Monitorizarea efectivă răspunde acestor întrebări:* Am atins obiectivele propuse? Cum? De ce și de ce nu? Care au fost obstacolele în implementare? Ne-am coordonat suficient? Cum abordăm dificultățile de implementare?
- *Evaluarea efectivă răspunde acestor întrebări:* Ce am făcut? Ce am realizat? Am realizat ce ne-am propus? Ce am învățat? Am abordat problematica – atât cauze cât și consecințe – ale violenței sexuale și pe bază de gen corect? Ce altceva trebuie să mai facem?

Mecanismele comprehensive de monitorizare și evaluare necesită în primul rând înregistrarea cazurilor de violență sexuală și de gen. Ele trebuie să constituie parte importantă a planului de acțiune și sunt mult mai eficiente când sunt dezvoltate de către toate sectoarele, inclusiv cel reprezentat de comunitatea de refugiați lucrând alături de ceilalți.

În același timp, **membrii echipei multi-sectoriale** trebuie să realizeze anumite acțiuni când derulează aceste activități de monitorizare și raportare:

1. Determinarea scopurilor monitorizării și a mecanismelor de evaluare; evaluarea nevoii de informație;
2. Asigurarea unor intervenții de prevenție și răspuns care au clar definite obiectivele, așteptările și indicatorii acțiunilor;

3. Stabilirea unor instrumente comune și corelate de raportare;
4. Determinarea metodelor de obținere a informațiilor asupra indicatorilor;
5. Asumarea responsabilităților pentru strângerea de informații, determinarea intervalului de timp și frecvența cu care se colectează datele și se alocă resursele;
6. Stabilirea unor mecanisme de diseminare a informațiilor și de încorporare a rezultatelor în planificarea prevenției și răspunsului la violența sexuală și de gen.